

2552

Egz nr 1

Ewidencja parku w Jeleninie / Dolnym/

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
*ABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nv inw. 2552

Nv inw. 2552

dep.

BIBLIOTEKA

Zarząd Ochrony i Konserwacji Zesp. Pałac.-Ogrod.

Muzeum Kanałowego w Warszawie

ul. Szwoleżerów Nr 9, tel. 29-67-78

ANALIZA I OCENA WARTOŚCI ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ ZIELENI

Park, ogród, aleja, zieleni towarzysząca		Nazwa: JELENIA (DOLNY)			
Rodzaj: klasztorny, zamkowy,		Adres: gm. Żagan			
parku / ogrodu: pałacowy, dworski, miejski		Województwo: Zielona Góra			
Czas powstania: XVIII w. i poł. XIX w.		Użytkownicy: PGR			
Forma stylowa: krajobrazowy					
Wielkość: 4,50 ha.					

K R Y T E R I A		0	1	2	3
		zły	mierny	dob.	b.dob.
A I. Wartości zabytkowe	Stopień przetrwania elementów dawnego układu przestrzennego				
	1. Osie i ciągi kompozycji /relacja z architekturą/			+	
	2. Układ dróg		+		
	3. Stopień przetrwania starodrzewia		+		
	4. Układ wodny i pierw. ukształt. terenu			+	
	5. Zachowanie dawnych elementów architektury i małej architektury	+			
	II. Wartość układu przestrzennego				
	1. Jednorodność stylu całego układu lub wysoka czytelność nawarstwień stylowych			+	
	2. Wartość historyczna układu /dawność/		+		
	3. Wartość obiektów architektury			+	
	4. Reprezentatywność lub unikalność w skali regionu lub kraju		+		
	5. Wartości krajobrazowe i estetyczne			+	
	III. Wartości tradycji historycznej /w sensie potencjalnych walorów turystycznych/				
	1. Związek obiektu z postaciami lub wydarzeniami historycznymi	+			
	Wartości zabytkowe ogółem				14
B I. Wartości przyrodnicze i ekologiczne	Wartości przyrodnicze i ekologiczne				
	1. Rzadkie gatunki drzew i krzewów		+		
	2. Drzewa o charakterze pomników przyrody			+	
	3. Intensywność zadrzewienia		+		
	4. Stan zdrowotny drzewostanu		+		
	5. Znaczenie ekologiczne			+	
	Wartości przyrodnicze ogółem				+
Ogólna ocena obiektu				21	

Analizę sporządził:

Data:

Uwaga dotycząca koniecznej doraźnej interwencji w zakresie zmiany sposobu użytkowania obiektu oraz działań konserwatorskich w odniesieniu do zadrzewienia i obiektów architektonicznych - podać na odwrocie karty!

Prace ziemne w parku prowadzi p.p.s. dworostyż
zabliżenie ston. wodny prowadzi dworostyż
sielisz tawny d.

EWIDENCJA PARKU ZABYTKOWEGO

J e l e n i n / Dolny /

Gmina Żagań

Województwo Zielona Góra

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nr inw. 2552

WYKONAWCY	mgr Maria Frankowska mgr Krystyna Kujawa mgr inż Mirosław Kujawa
Recenzent	mgr Krzysztof Eysymontt
rok opracowania	1978
Zleceniodawca	Urząd Wojewódzki w Zielonej Górze Wydział kultury i Sztuki.
Miejsce przechowania niniejszego opraco- wania.	1. Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie 2. Biuro Dokumentacji Zabytków w Zielonej Górze 3. Wojewódzki Konserwator Przyrody w Zielonej Górze 4. Urząd Gminy w Żaganiu. 5. Kombinat Państwowych Gospodarstw Rol- nych w Żaganiu

METRZYCKA PARKU - OGRODU

1. Adres: <u>miasteczko / działnica, ulica, nr posesji /</u> JELENIN/Dolny / folwark PGR		<u>Gmina</u> Żagań	<u>województwo</u> Zielona Góra
2. <u>Nazwa parku:</u> <u>aktualna:</u> <u>stara:</u>			
3. <u>Rodzaj parku i stan jego zachowania:</u> Park krajobrazowy bardzo zaniedbany.			
4. <u>Czas powstania i najważniejsze fazy przekształceń:</u> Njwcześniejszym elementem był prawdopodobnie ogród ozdobny z XVIII w. W latach 184-50 powstał park krajobrazowy			<u>Autori:</u>
5. <u>Powierzchnia parku:</u>	<u>Ogółem ha</u> 4,50	<u>w tym wód ha</u> 0,20	<u>Istniejące budynki:</u> 1. O wartościach zabytkowych: pałac / w ruinie/
6. <u>Nr i data rejestru:</u> <u>parku-ogrodu</u>	6. <u>Opinia Komisji Konserwat.</u>		2. <u>Inne:</u> brak
7. <u>Wartowniocy obiektu:</u> Zakład PGR Jelenin-Kombinat PGR Żagań			
8. <u>Istniejące dokumentacja</u> <u>/data i autor/:</u>	1. <u>Pomiar sytuacyjno-wysokościowy:</u> Plan ogólny części terenu 1:1000		2. <u>Inwentaryzacja zieleni:</u> brak
3. <u>Studium historyczne:</u> dokumentacja histor.pałacu	4. <u>Założenia techniczno-ekonomiczne:</u> brak		5. <u>Dokumentacja brzołowa, techniczne i ekspertyzy:</u> brak
9. <u>Przeprowadzone remonty:</u>	<u>Budynków</u> brak	<u>Parku</u> brak	<u>Metodyczka sporządzili:</u> <u>Data:</u> 10 grudzień 1979 r mgr inż Mirosław Kujawa

RECENZJA EWIDENCJI PARKU

=====

Nazwa parku - adres JELENIN DOLNY

Autor ewidencji mgr. Maria Frankowska
mgr. inż. Miroslaw Kupala

Rok opracowania 1979

Czy ewidencja wykonana jest zgodnie z instrukcją Zgodnie

Czy jest kompletna Kompletna

Analiza historyczna

Bardzo staranna - wyczerpujące zagadnienie właściwości - oparta o istniejące badania historyczne

Wykorzystanie źródeł

dobrze

Analiza układu przestrzennego

Właściwe odnotowanie charakteru parku oraz jego założenia

Staranny opis stanu współczesnego

Inwentaryzacja roślin

Staranna - dokładnie poznano ilość drzew poszczególnych gatunków - dobra charakterystyka stanu zielonego

Analiza stopnia zachowania

Dobra charakterystyka zachodzących zmian jakie się dokonały w trakcie ostatnich lat, wyczerpujące

Wnioski autorów ewidencji

Ogólne plany realne u wyczerpieniu

Dokumentacja fotograficzna

Tekstowe dobrze

Ocena planu parku

Plan bardzo dokładny, dobrze oceniane drzewa, wartościowe i ciekawe przedstawienie konfiguracji terenu.

Ogólna ocena ewidencji

Ewidencja wykonana jest bardzo starannie.

Konkluzja: ewidencja wykonana jest poprawnie i może być przyjęta

Ewidencja wymaga poprawek w części _____

Ewidencja nie może być przyjęta z powodu : _____

Miejscowość, data Wrocław, dn. 29. IV. 1979.

Recenzent Pyrba Dymoch

I. KRÓTKA ANALIZA HISTORYCZNA

Jelenin - miejscowość znana w dokumentach już od XIV w. - był do początku XVII wieku własnością rodziny Knobelsdorfów. W 1620 roku został skonfiskowany Tobiaszowi von Knobelsdorf i w całości przeszedł na rzecz cesarza. W 1621 roku majątek został nadany G.von Nechern w którego posiadaniu pozostawał do 1666 roku. W latach 1666-69 stanowił on przejściowo własność rodziny Kottwitzów, po czym został nadany jezuitom żagańskim. W 1787 r. Jelenin Dolny nabył generał von Frankenberg, a w 1805 sprzedał połączoną ponownie miejscowość Henrykowi Gottlibowi von Frahne. W 1817 roku Jelenin ponownie powrócił do rodziny von Knobelsdorff, jednak na krótko, gdyż już w 1851 r. właścicielem dóbr jelenińskich jest von Sydow. W 1856 roku majątek nabył Jan Ludwik Bonte z Magdeburga, po czym odziedziczyła go jego córka II voto Tomaszewska. Jej syn Jan Feliks Tomaszewski był właścicielem Jelenina w latach 1918 do 1945 r.

Z przekazów historycznych wynika, że siedziba pańska istniała w Jeleninie Dolnym już w XVI wieku. Monograficzne opracowanie pałacu w Jeleninie Dolnym datuje obecnie istniejący budynek, murowany, tynkowany, podpiwniczony, założony na rzucie kwadratu, kryty czterospadowym dachem ceramicznym na koniec XVIII wieku.

1. Ewolucja układu przestrzennego

Ewentualne usytuowanie dawnego ozdobnego ogrodu /XVIII-wiecznego/, którego obecność sugeruje historia pałacu, jest możliwe wyłącznie na splantowanym terenie na północny wschód od stawów. Za takim przypuszczeniem przemawia fakt ograniczenia tego terenu formowaną skarpą od południowego wschodu i od południowego zachodu /z poprowadzoną po niej ścieżką/ przez co staje się czytelny zarys parteru znajdującego się nie na osi pałacu. Obsadzenie skarpy i parteru drzewami /platan, dąb, lipa, graby/ nastąpiło prawdopodobnie po likwidacji ewentualnego ogrodu /lipa na tym terenie liczy ok. 200 lat/. Na południowy zachód od skarpy granicznej znajduje się wyraźnie wyznaczony płaski teren dawnej łąki, terenów pod uprawy ogrodowe lub dworskiego pastwiska, zamknięty od północy starą drogą dojazdową do folwarku obsadzoną drzewami. Obecnie park posiada formę postromantycznego założenia krajobrazowego, pozwalającego się datować na lata 1840-50. Dość prosty układ ograniczał się do polany poza pałacem, dwóch stawków o brzegach umocnionych kamieniami i połączonych kanałem z mostkiem i przepustem wodnym, a także oddzielonego od nich groblą strumykiem. Przez polanę, groblę i mostek biegła kolistie poprowadzona ścieżka. Taki właśnie układ przedstawiony jest na mapie z 1876 r. Barwna litografia Dunckera ukazuje nam otoczenie pałacu od strony fasady /zachodniej/, widziane spoza stawku oddzielonego drogą dojazdową od folwarku. Przed

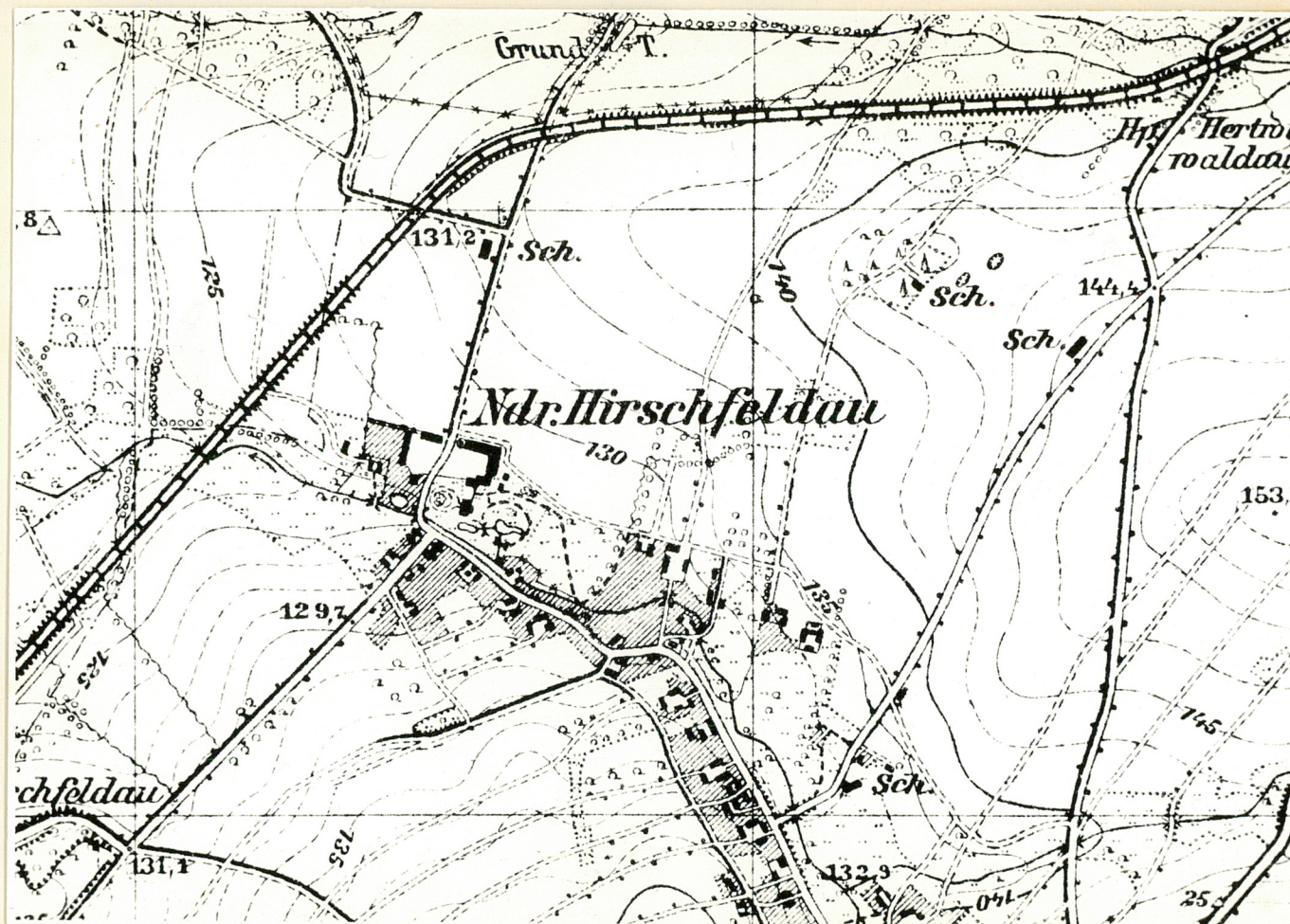

pałacem znajdował się gazon z kępą niskiej roślinności /rabatą/ dochodzący do umieszczonych na wysokim nasypie schodów z podejściem z dwóch stron. Podejście to miało charakter ścieżki otaczającej gazon i obsadzonej formowanymi kuliście drzewami z rozwieszonymi pomiędzy nimi girlandami z roślin pnących. Drogę dojazdową oddzielał od gazonu rząd krzewów. Przypuszczalnie również do tej fazy parku należy lodownia, której ruina usytuowana jest na niewielkim wzgórku, obok północno-zachodniego narożnika pałacu.

Bibliografia:

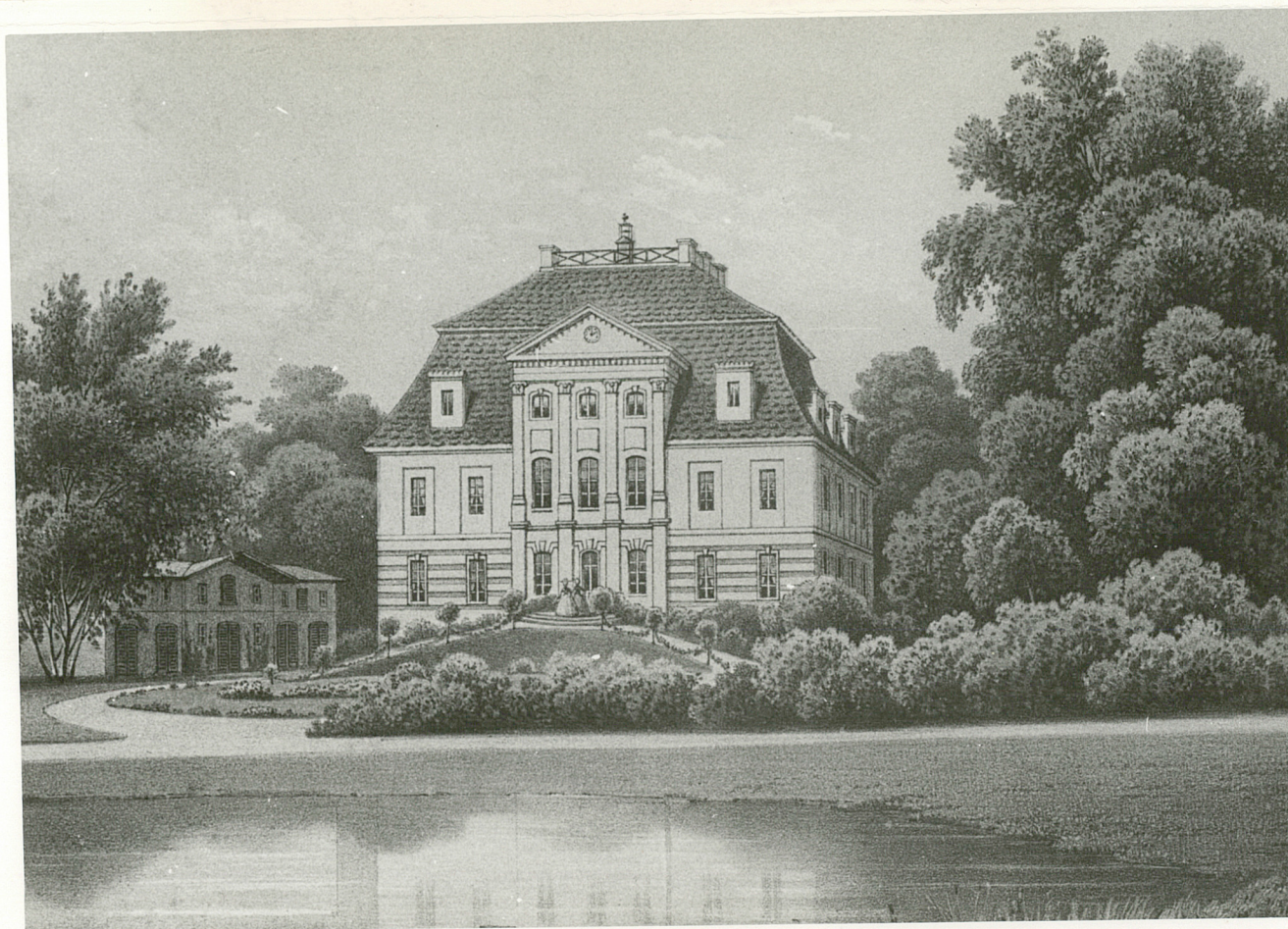
- 1/.F.A.Zimmermann, Beytrage..., Bd 7, Brieg 1789.
- 2/.A.Duncker, Die Laendliche..., Bd VII, Berlin 1857.
- 3/.Jelenin Dolny - Pałac. Dokumentacja historyczna wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze.Opracowała Ewa Lukas, Szczecin 1970.
- 4/Mapa 1:25.000. Hirschfeldau, 1876 r., Nr 2480, ks.XIII, s.185/1 /Zbiory Kartog. Uniw.Wrocł./.

Jelenin Dolny/ Hirschfeldau/ mapa topograficzna 1:25000 z 1876 r
 k₉ XIII s 185 I Zbiór kartograf.Un.Wrocławski

Dunker. Jelenin-palac " Die Ländliche Wohnsitze Berlin 1860-1 ryc 31

II. CHARAKTERYSTYKA STANU ISTNIEJĄCEGO

1. Układ przestrzenny

Miejscowość Jelenin /Dolny/ położona jest 2 km na zachód od miejscowości Jelenin /Górny/. Obecnie używana jest jedna wspólna nazwa wsi Jelenin.

Rezydencja w Jeleninie /Dolnym/ leży w okolicy rolniczej, urozmaiconej kompleksami leśnymi.

Budynek dawnego pałacu znajduje się obecnie w ruinie. Park położony jest na terenie obniżonym i częściowo podmokłym.

Granice parku w naturalny sposób wyznacza od strony południowej droga i rów. Od wschodu park łączy się z pastwiskiem i terenami wsi. Zasadniczy obszar parku rozciąga się na wschód od pałacu. Spotykamy tutaj bogaty drzewostan. Granicę terenu zadrzewionego stanowi wał położony ok. 100 m na wschód od pałacu.

W przedłużeniu tego terenu, dalej w kierunku wschodnim rozciąga się rozległa łąka obsadzona jednostronnie drzewami /przy drodze/ i pojedynczo drzewami nad strumieniem.

W południowej części parku znajdują się dwa stawy połączone rowem wodnym. Trzeci staw położony jest poza parkiem, na terenie luźnego zadrzewienia.

Dawne drogi prowadzące przez obszar parku są obecnie nieużywane.

Brak właściwie zachowanych i pielęgnowanych trawni-

ków a na polanach widokowych występują niepielęgnowane powierzchnie trawiaste, częściowo zachwaszczone.

2. Skrócona inwentaryzacja roślin

Wykaz drzew i krzewów

1. <i>Acer platanoides</i>	- klon zwyczajny	10 szt.
2. <i>Acer saccharinum</i>	- klon srebrzysty	1 szt.
3. <i>Acer campestre</i>	- klon polny	5 szt.
4. <i>Aesculus hippocastanum</i>	- kasztanowiec biały	10 szt.
5. <i>Alnus glutinosa</i>	- olsza czarna ok.	50 szt.
6. <i>Carpinus betulus</i>	- grab pospolity	15 szt.
7. <i>Fraxinus excelsior</i>	- jesion wyniosły ok.	30 szt.
8. <i>Platanus acerifolia</i>	- platan klonolistny	3 szt.
9. <i>Populus alba</i>	- topola biała	1 szt.
10. <i>Populus nigra</i>	- topola czarna	1 szt.
11. <i>Quercus robur</i>	- dąb szypułkowy ok.	20 szt.
12. <i>Robinia pseudoacacia</i>	- robinia akacjowa ok.	50 szt.
13. <i>Pinus nigra</i>	- sosna czarna	1 szt.
14. <i>Tilia cordata</i>	- lipa drobnolistna ok.	15 szt.
15. <i>Salix alba</i>	- wierzba biała	1 szt.

Drzewa starsze, decydujące o układzie parku są przeciętnie w wieku 140-150 lat. Osiągają one znaczne rozmiary pierśnic od 0,7 - 1,4 m.

Dominują wśród nich dęby, lipy, jesiony, kasztanowiec biały, klony, graby i platany.

Wyróżniają się: rosnąca w pobliżu pałacu pomnikowa lipa o pierśnicy 1,4 m i topola rosnąca nad stawem o pierśnicy 1,5 m.

Na wschód od pałacu spotykamy dwa platany i liczne imponujące dęby rosnące przy drodze.

Pojedynczo i grupami występują drzewa i krzewy pochodzące z samosiewu w wieku 20-40 lat.

Obserwujemy dość duże straty w drzewostanie, których powodem jest zakłócenie stosunków wodnych w parku i związany z tym wysoki poziom wody gruntowej. Spowodował on osłabienie i obumieranie niektórych drzew.

Również negatywny wpływ na zdrowotność drzew wywarło nadmierne zagęszczenie w drzewostanie, wynikłe z intensywnego rozrostu drzew i krzewów pochodzących z samosiewu.

Na planie oznaczono drzewa, które są uznane za pomniki przyrody /wymienione w rejestrze pomników przyrody/.

Są to: 2 platany o pierśnicach 1,0 m, jesion o pierśnicy 1,2 m, dąb o pierśnicy 1,2 m oraz lipy o pierśnicach 1,0 m i 1,4 m. W terenie pomniki przyrody nie są zaopatrzone w tabliczki. Liczne inne drzewa osiągnęły lub przekroczyły rozmiary drzew pomnikowych, w tym dęby o pierśnicach 1,5 m, 1,0 m, 1,1 m, 1,0 i topola 1,5 m.

3. Analiza stopnia zachowania układu zabytkowego

Na obszarze parku nastąpiły znaczne zmiany spowodowane niewłaściwym użytkowaniem terenu założenia oraz pracami ziemnymi jakie ostatnio się na tym terenie prowadzi.

Park pozostaje ogólnie w pierwotnych granicach.

Układ zabytkowy jest bardzo mało czytelny, ponieważ nastąpił niekontrolowany rozrost młodych drzew i krze-

wów pochodzących z samosiewu, w wyniku czego zarosły drogi i ścieżki oraz polanki parkowe a wyeksponowane dawniej pojedyncze drzewa rosną obecnie w gąszczu. W podstawowych zarysach zachowały się stawy ale ich linia brzegowa jest niewyraźna a zbiorniki wodne są zanieczyszczone i zamulone.

Nie nastąpiły jednak zmiany w charakterze zabudowy terenu parku, co dodatnio rokuje przy ewentualnych zamierzeniach jego rekonstrukcji.

4. Rola obiektu w krajobrazie

Park spełnia dodatnią rolę w kształtowaniu krajobrazu, ponieważ wysoka zieleń parku harmonizuje z bryłą pałacu.

Opisane walory krajobrazowe dotyczą zarówno widoku na park jak i w większym stopniu widoków wewnątrz parku na kępy drzew i pojedyncze drzewa, jak i widoku z parku na polanę widokową.

III. WNIOSKI DOTYCZĄCE:

1. Granicy ochrony konserwatorskiej w zakresie:

- a/ Należy objąć ochroną układ parku z powodu zachowanych /aczkolwiek w postaci zmienionej/ elementów charakterystycznych takich, jak cenny układ drzew, stawy parkowe i polana widokowa.
- b/ Ochroną ekologiczną należałoby objąć cały obszar parku w związku z zagrożeniem środowiska parkowego ze strony obiektów gospodarczych.

Należy zapewnić ochronę naturalnego środowiska a zwłaszcza wód, aby nie dopuścić do zakłócenia stosunków przyrodniczych w parku.

Propozycje granic ochrony podano na planie.

Wykonawcy ewidencji proponują uznać park w Jeleninie Dolnym za zabytkowy.

2. Wnioski dotyczące ewentualnej zmiany dotychczasowego sposobu użytkowania

- a. Pałac wymaga szybkiego zabezpieczenia i remontu.
- b. Zabagniony teren parku należy osuszyć, oczyszczając strumyk i stawy, a także odbudowując źródło położone na południowy zachód od stawów i regulując odpływ wody.
- c. Ścieki z terenu fermy należy w taki sposób odprowadzić i zabezpieczyć, żeby uniemożliwić dalsze zanieczyszczanie środowiska parkowego.
- d. Właściciel parku powinien zlecić opracowanie projektu zieleni, przewidującego usunięcie samosiewów drzew i krzewów, odsłonięcie polany widokowej za pałacem, wprowadzenie nowych zadrzewień na miejscu dawnych drzew.
- e. Należy również uporządkować teren położony przed pałacem przywracając trawnik i wysoki podjazd pałacowy.

1. Pałac od strony podwórza

2. Widok pałacu od strony parku

3. Fragment parku

4. Otoczenie pałacu

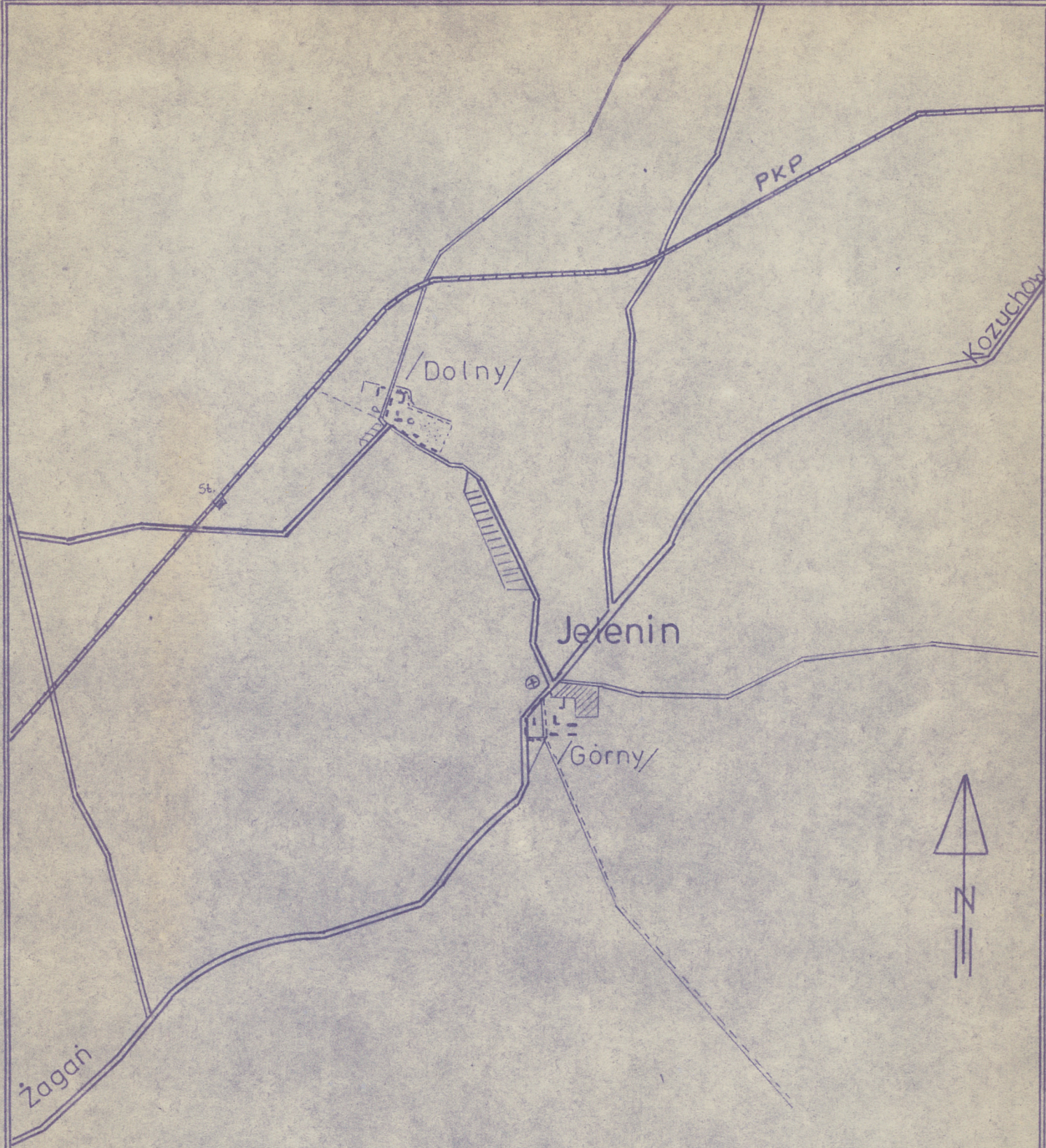
5. Staw w parku

6. Drzewostan parkowy.

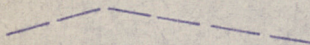
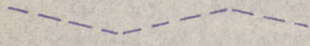

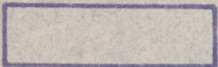

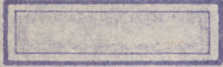
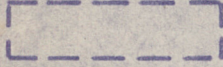

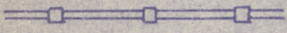

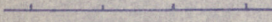
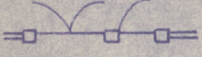

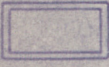

SZKIC SYTUACYJNY

SKALA 1:25000

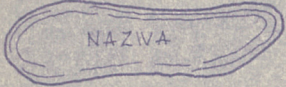
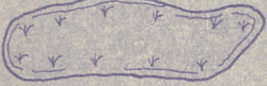
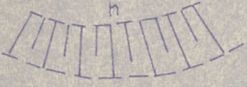
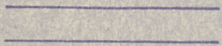

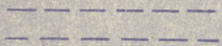

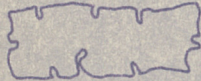
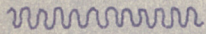
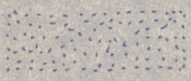
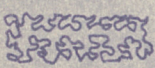
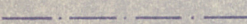
granice parku - - - -

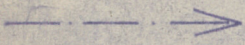

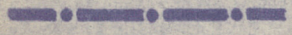
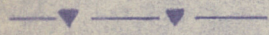
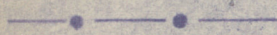
PODSTAWOWE OZNACZENIA GRAFICZNE ELEMENTÓW
PLANÓW DLA CELÓW EWIDENCJONOWANIA
ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ ZIELENI

	aktualna granica parku
	pierwotna granica parku
	budynki murowane
	budynki drewniane
	budynki murowane o wart. zabytkowych
	budynki drewniane o wart. zabytkowych
	miejsca lub pozostałości budynków zabytkowych
	rzeźby parkowe
	ogrodzenie trwałe /z muru, kamienia, metalu, na podmurówce i słupach bet. lub metal.
	ogrodzenie trwałe o wartosciach zabytkowych
	ogrodzenie nietrwałe
	bramy i furtki
	elementy architektury ogrodowej
	pnie po starych drzewach
a) b) 	a) aktualne wejście do parku b) dawne wejście do parku
 	baseny, fontanny
	rzeki, strumienie

	naturalny zbiornik wodny
	nat. zbiornik wodny zarośnięty szuwarami
	skarpy
	drogi dawne dobrze zachowane
	ślady dróg dawnych
	drogi założone współcześnie
	masyw starodrzewia
	szpalery lub aleje
	pojedyncze stare drzewa liściaste i iglaste
	drzewa uznane za pomniki przyrody
	masyw drzewostanu młodego
	pojedyncze młode drzewa liściaste i iglaste
	skupiny krzewów
	żywoploty
	powierzchnie trawiaste
	kwietniki
	osie kompozycji

	osie widokowe
 NR. ZDJĘCIA	stanowisko i kierunek wyk. zdjęcia fotograficz.
	granica ochrony zabytkowego założenia
	granica ochr. zewnętrznych powiązań widokowych
	granica ochrony ekologicznej
3/16	gatunek / ilość (szt.)
3/0,9	gatunek / średnica pnia (m)
$\frac{3}{18} / \frac{1,50}{26}$	$\frac{\text{gatunek} / \text{średnica pnia (m)}}{\text{średnica korony (m)} / \text{wysokość (m)}}$

UWAGA:

Ostatnie oznaczenie odnosi się do egz. drzew o cechach pomników przyrody.

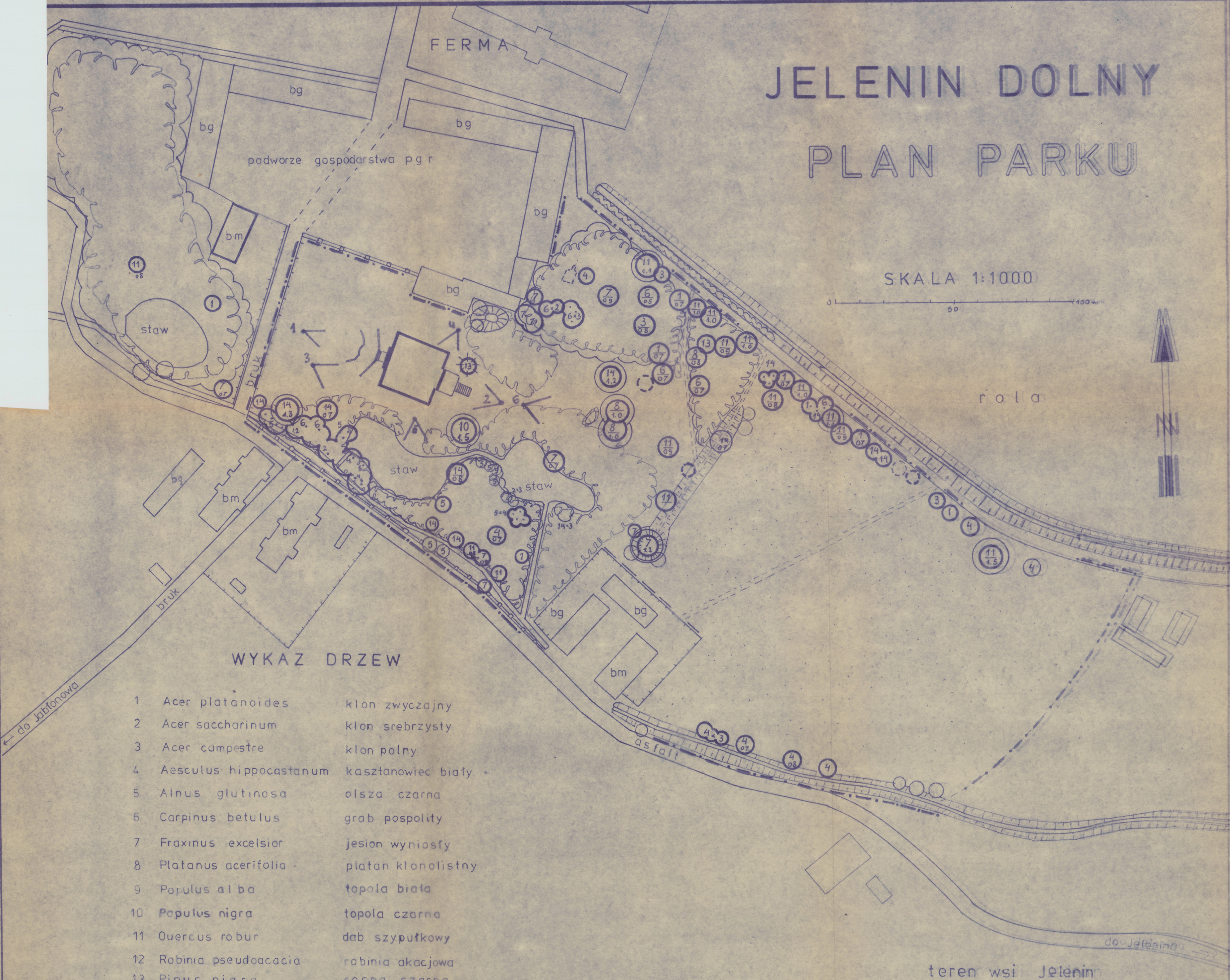
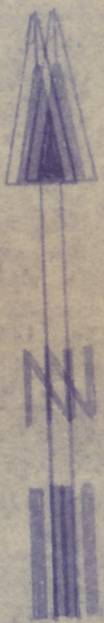

JELENIN DOLNY

PLAN PARKU

SKALA 1:1000

0 50 100

WYKAZ DRZEW

1	<i>Acer platanoides</i>	klon zwyczajny
2	<i>Acer saccharinum</i>	klon srebrzysty
3	<i>Acer campestre</i>	klon polny
4	<i>Aesculus hippocastanum</i>	kasztanowiec biały
5	<i>Alnus glutinosa</i>	olsza czarna
6	<i>Carpinus betulus</i>	grab pospolity
7	<i>Fraxinus excelsior</i>	jesion wyniosły
8	<i>Platanus acerifolia</i>	platan klonolistny
9	<i>Populus alba</i>	topola biała
10	<i>Populus nigra</i>	topola czarna
11	<i>Quercus robur</i>	dąb szypułkowy
12	<i>Robinia pseudoacacia</i>	robinia akacjowa
13	<i>Pinus nigra</i>	śosna czarna
14	<i>Tilia cordata</i>	lipa drobnolistna
15	<i>Salix alba</i>	wierzba biała

teren wsi Jelenin

WYKONAŁ

mgr inż. M. Kujawa

ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244
Nw amh. 2552